

на гражданское право (законодательство), продолжаем отстаивать идею преподавания в учреждениях образования дисциплины «Правовая охрана историко-культурного наследия».

Список библиографических ссылок

1. Про охорону культурної спадщини : закон України від 08.06.2000 № 1805-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333.

2. Кодекс Рэспублікі Беларусь аб культуры : Кодекс Республики Беларусь от 20 июля 2016 г. // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. URL: <http://www.pravo.by/document/?guid=3961&p0=Hk1600413> (дата обращения: 02.03.2018).

Получено 09.03.2018

УДК 347.1

Юрій Дмитрович Притика,

*професор кафедри правосуддя Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор*

**ОНЛАЙН-АРБІТРАЖ У СИСТЕМІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ
СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: PRO ET CONTRA**

Активне розповсюдження правочинів, які вчиняються за допомогою мережі Інтернет, зумовило виникнення нового виду спорів. Вирішення таких спорів вимагає не лише володіння відповідними технічними знаннями, але і швидкого винесення рішень.

Необхідність уніфікації підходів до вирішення спорів, що виникають з правочинів, укладених за допомогою мережі Інтернет, обумовила появу *lex electronica* – системи норм міжнародно-правового характеру, що регулюють відносини, які виникають у зв'язку із здійсненням правочинів в електронному інформаційному середовищі.

Саме стрімкий розвиток електронної комерції та розповсюдження *lex electronica* обумовили виникнення такого явища, як онлайн-арбітраж.

Термін «онлайн-арбітраж» має декілька значень, але найчастіше використовується для позначення арбітражного розгляду, що проводиться з використанням технологій віддаленої комунікації між учасниками процесу [1].

Онлайн-арбітраж набуває все більшої популярності у різних правопорядках. Означене зумовлюється рядом причин – його ефективністю, швидкістю, якістю та ціною.

Онлайн-арбітраж є повноцінним способом незалежного, неупередженого та ефективного вирішення спорів, що виникають з договірних та недоговірних відносин, шляхом використання електронних засобів передачі та зберігання інформації. Метою його застосування є швидке та економічне вирішення спору без врахування формальних процедурних правил.

При вирішенні спорів, що проводяться під егідою провідних світових арбітражних установ, активно використовуються сучасні технології віддаленої комунікації. Зокрема, листування між учасниками процесу здійснюється електронною поштою¹; процесуальні

¹ Див., наприклад, ст. 3 (2) Арбітражного регламенту ICC 2012 р., ст. 4 (1) нового Регламенту LCIA 2014 р.

документи та докази подаються в електронній формі; організаційні наради та допити свідків проводяться із застосуванням телефонних або Skype-конференцій; протоколи слухань ведуться з використанням систем LiveNote, які дозволяють учасникам процесу бачити стенограму в режимі реального часу. У зв'язку з розповсюдженням електронного документообігу активно використовується розкриття електронних доказів (e-discovery)¹.

Для застосування онлайн-арбітражу відсутні суттєві перешкоди – для цього вимагається вирішення практичних проблем ідентифікації сторін електронної комунікації та їх представників, а також створення систем обміну електронними документами.

Можемо констатувати, що протягом останніх десятиліть саме сфера арбітражу була основним джерелом інновацій у сфері вирішення спорів. До того ж, застосування сучасних інформаційних технологій у межах конкретного арбітражного розгляду створює ряд безсумнівних переваг: зручність, підвищення змістовної якості розгляду та мінімізація витрат.

Однак переведення арбітражу в онлайн-режим може створювати і певні *проблеми*, пов'язані, зокрема, з безпекою, допустимістю доказів тощо.

Вважаємо, що до моменту об'єктивації уніфікованих правил на міжнародному рівні, арбітражні установи будуть змушені індивідуально вирішувати ряд питань залежно від фактичних обставин справи. Наприклад, чи матиме право арбітр у справі між сторонами з Франції та Канади відповідно «підписати» арбітражне рішення в електронній формі (якщо так, то який стандарт електронного підпису може застосовуватися)?

Для вирішення спорів із застосуванням онлайн-систем сторонам необхідно підкріплювати свої вимоги доказами. Для пред'явлення доказів їх спочатку необхідно підготувати, що вимагає відповідних темпоральних витрат. Як наслідок – сторони спору можуть уникати подання позовів, які не підкріплені вагомою доказовою базою.

До того ж, онлайн-арбітраж вирізняється «ефектом швидкості». Сторони спору усвідомлюють, що у випадку ініціювання арбітражного розгляду онлайн вони будуть зобов'язані надати відповідні процесуальні документи – позовну заяву або відзив, підкріплені доказами, протягом декількох тижнів. Відповідно, час реакції сторін на ініційований процес значно скорочується.

Серед актуальних проблем онлайн-арбітражу можна також виокремити проблему визнання арбітражної угоди, укладеної в електронній формі; забезпечення аутентичності доказів, які використовуються в онлайн-арбітражі та конфіденційність інформації, що передається через мережу Інтернет, та використовується в онлайн-арбітражі.

Зазначимо, що онлайн-арбітраж, на відміну від традиційних способів альтернативного вирішення правових конфліктів, не може здійснюватися на разовій основі (ad hoc), без адміністратора, за участі лише сторін у спорі та нейтрального арбітра. Будь-яке врегулювання спорів у режимі онлайн вимагає посередника з технологічною базою.

В умовах надмірної інтернетизації бізнес-середовища традиційні послуги переходять в онлайн-режим. Так, наступні процеси можуть полегшуватися за допомогою застосування мережі Інтернет: подання письмових заяв; сплата арбітражного збору; аналіз кваліфікації та відбір арбітрів; обмін документами та інформацією; отримання доказів та виклад доводів сторін тощо.

¹ Див., наприклад, ст. 3 (3) (а) (ii) Правил Міжнародної асоціації юристів з отримання доказів у міжнародному арбітражі 2010 р.

Багатьма організаціями, які працюють у сфері альтернативного вирішення правових конфліктів, були здійснені кроки з розвитку проектів онлайн-арбітражу. Зокрема, Міжнародним арбітражним судом при ICC у 2004р. було запроваджено новий інформаційно-технологічний інструмент під назвою NetCase¹.

NetCase – це платформа, яка дозволяє сторонам, арбітрам та Секретаріату користуватися перевагами приватного та захищеного зв'язку з іншими учасниками процесу через мережу Інтернет.

NetCase пришвидшує зв'язок між сторонами та арбітрами, забезпечує миттєвий та цілодобовий доступ до інформації та обмін нею в захищеному середовищі, надає доступ до документів у ході засідання, позбавляє необхідності мати при собі безліч паперових документів. Це не виключає передачу документів звичайним шляхом та не передбачає ведення справи виключно в онлайн-режимі або відмову від проведення слухань в традиційному вигляді. Дана платформа є лише опцією, яка доступна для користувачів, та забезпечує швидку та зручну роботу з документами. Її перевагами є швидкість та безпека.

У NetCase ведеться облік усіх операцій обміну даними, що дозволяє сторонам, арбітрам та Секретаріату відслідковувати хронологію справи.

NetCase від ICC є джерелом інформації з миттєвим доступом. Платформа складається з окремих підрозділів, які пропонують різні види відомостей: адресний підрозділ з даними про всіх учасників справи, а також про членів Секретаріату, відповідальних за ведення справи; підрозділ інформації, що містить відомості про найменування сторін, ПІБ представників та арбітрів, хід процесу із зазначенням дат різних етапів, коротку фінансову інформацію; підрозділ про склад арбітражу, в якому містяться відомості про порядок формування складу арбітражу, біографічні дані кожного арбітра; фінансовий підрозділ з інформацією про суму спору, здійснені сторонами платежі та виплати арбітрам; підрозділ експертизи з даними про експерта та інформацією про фінансування експертизи; форумний підрозділ, що забезпечує можливість обміну інформацією в захищеному середовищі; підрозділ, присвячений календарному плану провадження.

Доволі проблемним є визначення зв'язку онлайн-арбітражу з будь-яким правопорядком, що вимагає напрацювання нових підходів до цієї форми вирішення спорів, перш за все, до визначення юридичного місця арбітражу.

Онлайн-арбітраж не може розглядатися як явище кіберпростору, цілком виключене з правової сфери, і вимагає, на нашу думку, відповідного правового регулювання як на міжнародному, так і на національному рівні.

Місце арбітража має принципове значення для вибору права, яке підлягає застосуванню, оспорування фінального арбітражного рішення, його визнання та виконання. За відсутності угоди сторін юридичним місцем онлайн-арбітражу пропонується вважати місце, де знаходиться сервер, або місце, в якому знаходиться арбітр у момент відправки та отримання електронних повідомлень.

На нашу думку, за відсутності угоди сторін про місце онлайн-арбітражу, арбітр повинен бути наділений правом визначити місце арбітражу та відобразити відповідну умову в арбітражному рішенні.

Повна делокалізація онлайн-арбітражу доволі часто є підставою для висновків про його винятково міжнародний характер. Багато науковців розглядають онлайн-арбітраж як

¹ У контексті викладеного зазначимо, що онлайн-арбітраж – це не програма, яка формулює рішення, а віртуальна оболонка, дії в якій вчиняються людьми.

наднаціональне явище, оскільки кіберпростір фізично розповсюджується на усі держави. Технічні особливості, водночас, не змінюють характеру відносин, які виникають. Прийнято вважати, що онлайн-арбітраж між сторонами, які діють в одній країні, повинен розглядатися як внутрішній арбітраж, якщо ж сторони діють в різних юрисдикціях, арбітраж може вважатися міжнародним.

Список бібліографічних посилань

1. Панов А. А. Онлайн-арбитраж: проблемы, решения, перспективы // Новые горизонты международного арбитража : сб. ст. / под ред. А. В. Асоскова, А. И. Муранова, Р. М. Ходыкина. М., 2014. Вып. 2. С. 111–153.

Одержано 01.04.2018

УДК 347.2

Святослав Олександрович Сліпченко,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8891-7152>

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕЗАКОННОГО ВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ

Відомо, що згідно зі ст. 41 Конституції України право власності є непорушним. У свою чергу, у п. 2 ч. 1 ст. 3 ЦК України, на рівні загальних засад цивільного законодавства, закріплено неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом. Такий підхід вітчизняного законодавця повністю узгоджується з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції». А тому, відповідь на питання щодо правових наслідків незаконного володіння чужим майном, начебто, очевидна. Окрім можливості настання кримінальної та адміністративної відповідальності, відповідно до ст. 387 ЦК України, власник має право вилучити своє майно від особи, яка незаконно заволоділа ним. Разом із тим, очевидність та безумовність такої відповіді викликає сумніви, якщо вдатися до аналізу спеціальних норм цивільного законодавства України, спрямованих на врегулювання відносин власності.

Перш ніж навести підстави для таких сумнівів необхідно зазначити, що у подальшому мова йтиме: лише про цивільно-правові наслідки; наслідки, які визначають долю майна, яке збереглося в натурі, є індивідуально визначеним та знаходиться у незаконному володінні.

Межі даної роботи дозволяють розглянути правові наслідки, встановлені лише для деяких випадків незаконного володіння чужим майном. Разом із тим, на нашу думку, їх достатньо щоб замислитися над колом таких наслідків.

Випадок перший. Відповідно до ч. 1 ст. 388 ЦК України, якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не